

FILOLOGIK YO'NALISHDAGI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA YANGI AVLOD DARSЛИKLARI VA ULARGA QO'YILGAN TALABLAR

Norboyev Zafar Abdumo'minovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dekan o'rinbosari

УЧЕБНИКИ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ И ТРЕБОВАНИЯ К НИМ В ВУЗАХ ФИЛОЛОГИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕНИЯ

Норбоев Зафар Абдумоминович

Заместитель декана Узбекского государственного университета
мировых языков

NEW GENERATION TEXTBOOKS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE PHILOLOGICAL FIELD AND REQUIREMENTS FOR THEM

Norboev Zafar Abdumo'minovich

Deputy Dean of Uzbekistan State University of World Languages

0000-0001-9753-4591

Annotasiya: Mazkur maqolada filologik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida yangi avlod darsliklari va ularga qo'yilgan talablar yoritilgan. Yangi avlod darsliklarining sifati talabalarda kompetentlikni shakllantirishga qaratilgan bo'lib u darslik mazmuni bilan baholanadi. Yangi avlod darsliklarining oldiga qo'yiladigan eng asosiy talablardan biri uning strukturasi va mazmunini muayyan fanning namunaviy dasturi mavzulariga to'liq moslashtirishdir.

Kalit so'zlar: yangi avlod darsliklari, innovatsion ta'lim, interaktiv yondashuv, kreativlik, kompetensiya.

Аннотация: В данной статье описаны учебники нового поколения и требования к ним в высших учебных заведениях филологического направления. Качество учебников нового поколения направлено на формирование компетентности учащихся и оценивается содержанием учебника. Одним из основных требований к учебникам нового поколения является полная адаптация его структуры и содержания к темам типовой программы конкретного предмета.

Ключевые слова: учебники нового поколения, инновационное образование, интерактивный подход, креативность, компетентность.

Abstract: This article describes the textbooks of the new generation and the requirements for them in higher educational institutions in the philological direction. The quality of new generation textbooks is aimed at the formation of competence in students and is evaluated by the content of the textbook. One of the main requirements for new generation textbooks is to fully adapt its structure and content to the topics of the model program of a particular subject.

Key words: new generation textbooks, innovative education, interactive approach, creativity, competence.

ABSTRACT / KIRISH / ВВЕДЕНИЕ

Mamlakatimizda xorijiy tillarni chuqur o'rganishga alohida e'tibor qaratilayotgan ekan,

tillarni o'qitishga mo'ljallangan yangi avlod darsliklarini yaratish borasida ham qator islohotlar amalga oshirilmogda. Prezidentimiz

ta'kidlaganlaridek, "Yangi darsliklarni shunday mukammal tayyorlash kerakki, keyinchalik bunga yana qaytmaylik. Bugungi ta'lim qirq yildan keyin biz haqimizda so'zlaydi" [1]. Oliy ta'lim tizimida yangi avlod darsliklarini yaratish fanni o'rganishga umumiy yondashuvni shakllantirish, o'quv materialining mazmunida ketma-ketlikka rioya qilish hamda metodika yo'nalishlarni belgilashda, tasvirli materiallarni tanlashda umumiy yondashuv va darsliklarning uslubidagi umumiylik kabi jihatlarni qamrab olishi zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS)

Oliy ta'lim tizimida bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun tayyorlanadigan yangi avlod darsliklari quyidagi talablar asosida yaratilishi lozim:

- darslik mavzulari, mazmuni va matnlari bir-birini takrorlamasligi;

- ishchi o'quv dasturlari va fan dasturlari mazmuniga muvofiq tuzilishi; tahsil oluvchilarning yoshi, psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda mavzular talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilishi, ularda mustaqil ta'lim olishga qiziqish uyg'otishi;

- o'quv materiallari talabalar uchun tushunarli bo'lishi;

- darslikda umume'tirof etilgan g'oyalar bilan bir qatorda talabalarni fikrlashga, muammolarning yechimini izlashga undaydigan texnologiyalarni qo'llash;

- talabalarda zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish uchun o'quv materiallarining mazmunini aniq amaliy ko'nikmaga yo'naltirish;

- o'quv adabiyotining kasbiy xarakterga ega bo'lgan va mustaqil ishlash uchun mo'ljallangan muammoli savollar, topshiriqlar, mashqlar, loyihalar bilan ta'minlash;

- faol amaliy ishlashni taqozo qiladigan o'quv vaziyatlarini yaratish va o'quv materiallarini o'zlashtirish samarasini oshirish;

- talabalarga har bir mavzuning nazariy bayoni bo'yicha batafsil o'qish mumkin bo'lgan havolalar va iqtiboslarni berib borishi lozim [2. 83].

Yangi avlod darsliklarining sifati talabalarda kompetentlikni shakllantirishga qaratilgan bo'lib u darslik mazmuni, talabalarga motivatsiya berish, bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish va kompetensiyalarni shakllantirish kabi jihatlarni qamrab olganligi bilan baholanadi. Shunindек, yangi avlod darsliklarini yaratishda mavzuning murakkablik darajasi, nazariy yoki amaliy xususiyatlari, mavzuning talabaning kelgusi faoliyatidagi o'rni va ahamiyati, mavzuni o'zlashtirishda mustaqil ta'limning salmog'i e'tiborga olinadi. Bir so'z bilan aytganda, yangi avlod darsliklari talabalarni nafaqat muayyan tilni chuqur o'rganishga balki, ilmiy izlanishlarga yo'naltirish va o'z mutaxassisligi bo'yicha dolzarb mavzularda tadqiqotlar olib borishga yo'naltirishi lozim.

Yangi avlod darsliklari tushunchasi ta'limni modernizatsiya qiladigan va davlat ta'lim standartlariga muvofiq tayyorlangan nashrlarga nisbatan qo'llaniladi. Oliy ta'lim muassasalari uchun yaratilayotgan o'quv adabiyotlarining asosiy qimmatini uning mazmuni to'liqligida yoki uning matni batafsilligida emas, balki shu manba bilan talaba qanday ishlay olishidadir [3. 47]. Shu bois yangi o'quv adabiyotlarini ishlab chiqishda uni texnologiyalar bilan maksimal darajada ta'minlash, talabalarni ikki tomonlama muloqotga undaydigan darajada ishlab chiqish, ta'limning an'anaviy va masofaviy shakllarida talabani muayyan yo'nalish yoki mutaxassislik bo'yicha tayyorlashning mazmunini o'zida aks ettirishi lozim.

DISCUSSION(МУХОКАМА/ОБСУЖДЕНИЕ)

Bugungi Yangi O'zbekiston strategiyasining asosiy ta'limga oid islohotlarida ta'lim muassasalari o'quv-metodik bazalarni yangilash va rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etar ekan, yangi avlod darsliklarini ko'paytirish borasida yangidan yangi tadqiqotlarni olib borish va ta'lim tizimini yangi avlod darsliklari bilan qamrab olish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan masalalardandir.

Yangi o'quv adabiyotining tarkibiga e'tibor qaratidigan bo'lsak, o'quv adabiyotlar tarkibini darslik va o'quv qo'llanmalar, uslubiy ko'rsatma va ma'ruzalar matni tashkil etadi [4. 47]. Yangi o'quv adabiyotni yaratishda, avvalo, muayyan o'quv fanga moslashtirish, ya'ni agarda yangi o'quv adabiyoti arab tili fani uchun mo'ljallangan bo'lsa uni arab tiliga moslashtirish, dars mashg'ulotlari shakli arab

tilini o'qitishga asoslangan darsliklarni o'z ichiga olgan ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar tahliliga e'tibor qaratish lozim. Arab tilini o'qitish bo'yicha ma'ruza mashg'ulotlarida tilning nazariyasi, til sathlari bo'yicha grammatika, leksikologiya, stilistika, arab tili va o'zbek tilining qiyosiy tipologiyasi kabi nazariy jihatlar umumlashtiriladi. Arab tilining nazariy aspektlarini talabalarga samarali o'qitish orqali ularda arab tili ko'nikmasi rivojlantiriladi. Seminar mashg'ulotlarida esa, ma'ruza mashg'ulotlarida o'tilgan mavzularni mustahkamlash, amaliy mashg'ulotlarda esa, talabalarining arab tili bo'yicha ko'nikmalarini rivojlantirishga bag'ishlangan materiallar berib borilib, ularni rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratiladi.

Zamonaviy talablarga muvofiq, fanning o'quv-uslubiy ta'minoti an'anaviy darsliklar va o'quv qo'llanmalar bilan bir qatorda, raqamli ta'lim resurslari yoki faqat elektron darsliklardan iborat bo'lishi ham kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 10-oktyabrda qabul qilingan "Oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash to'g'risida"gi 816-son Qarorida barcha o'quv adabiyotlariga qo'yilgan umumiy talablar aks ettirilib, o'quv adabiyotlarining shakllari va turlari, ularni yaratish va nashr qilish tartibi, elektron o'quv adabiyotlarini yaratish tamoyillari ham belgilab o'tilgan [5].

Yangi avlod darsliklarining oldiga qo'yiladigan eng asosiy talablardan biri uning strukturasi va mazmunini muayyan fanning namunaviy dasturi mavzulariga to'liq moslashtirishdir. Xususan filologik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida SEFR mezonlari orqali yangi avlod darsliklarini yaratish texnologiyasi darsliklardan ham hajm jihatidan, ham fan dasturi va ishchi dasturidagi mavzularning mos kelishi jihatidan tillar kesimida muayyan farqni yuzaga keltiradi. Ya'ni, agarda mazkur darslik arab tiliga ixtisoslashgan bo'lsa o'quv qo'llanmada fan dasturi va ishchi dasturida ko'rsatilgan mavzularga mos kelish darajasi foizlarda baholanib, pedagogning o'quv qo'llanma va darslik yaratish borasidagi mahoratini belgilab beradi.

CONCLUSION (XULOSA / ЗАКЛЮЧЕНИЕ)

Bugungi kunda professor-o'qituvchilar tomonidan tayyorlanayotgan darslik va o'quv qo'llanmalar odatda kafedra, fakultet va universitet kengashlarida muhokama qilinib, ijobiy xulosalar

olingandan so'ng, muvofiqlashtiruvchi kengash tavsiyasi bilan o'z yo'nalish va mutaxassisligiga mos ravishda yetakchi oliy ta'lim muassasalariga yakuniy xulosa uchun yuboriladi. Tayanch oliy ta'lim muassasalaridagi ilmiy salohiyatga ega professor-o'qituvchilar darslik va o'quv qo'llanmalarni muayyan talablar asosida ko'rib chiqqach, mazkur darslik yoki o'quv qo'llanma belgilangan talablarga javob bersa, unga ijobiy xulosa berish orqali nashrga tavsiya etiladi. Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, muayyan talablarga javob bermaydigan darsliklar nashriga muvofiqlashtiruvchi kengash tomonidan tavsiya berilmaydi va nashr etilmaydi. Shunday ekan, darslik yaratish jarayoni murakkab jarayon bo'lib, bugungi kunda yaratilayotgan yangi o'quv adabiyotlarini tayyorlashda, xususan filologik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida SEFR mezonlari orqali yangi avlod darsliklarini yaratish texnologiyasi (arab tili misolida) yuqorida ta'kidlangan mezonlarga mos bo'lishi, arab tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishda qo'llanadigan yangi avlod darsliklarini mashg'ulotlarda qo'llash uchun xalqaro tajribalarga asoslangan holda yaratish maqsadga muvofiqdir.

REFERENCE (ADABIYOTLAR RO'YXATI/ЛИТЕРАТУРА)

1. Тараққиётнинг тамал тоши илм-фан ва таълим-тарбияда. Президент Шавкат Мирзиёев 29 декабрь куни Халқаро конгресс марказида "Таълим сифатини ошириш – Янги Ўзбекистон тараққиётининг яққаю ягона тўғри йўлидир!" мавзусидаги замонавий дарсликлар кўргазмаси. 29.12.2022. https://uza.uz/uz/posts/taraqqiyotning-tamal-toshi-ilm-fan-va-talim-tarbiyada_440242
2. Турсунов К., Нормаматова Н. Дарслик тузилишига кўйиладиган замонавий методик талаблар. // «Халқ таълими» журнали 2-сон 2015.
3. Джураев Р.Х., Нейматов Ш.Х. Дарсликларнинг тарихий тараққиёт йўли ва бугунги кунда таълим-тарбия жараёнидаги ўрни. - Т.: «Сано-Стандарт», 2010.
4. Осмоловская И. М. Учебники нового поколения: поиск дидактических решений // Отечественная и зарубежная педагогика. — 2014. — №4 (19).
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Олий таълим муассасаларини ўқув адабиётлари билан таъминлаш тўғрисида"ги 816-сон қарори // 11.10.2018 й., 09/18/816/2032-сон.